

Nr 44.

Ankom till riksdagens kansli den 4 juni 1946 kl. 4 em.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser angående vittne vid vissa rättshandlingar.

Genom en den 12 april 1946 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 263, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga följande vid propositionen fogade förslag till

L a g

med särskilda bestämmelser angående vittne vid vissa rättshandlingar.

Härigenom förordnas som följer.

Erfordras enligt lag, att avtal eller annan rättshandling företages eller eljest bekräftas med vittne, må som sådant vittne ej godkännas den, mot vilken rättshandlingen skall företagas, ej heller den, som är under femton år eller som på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsversamheten saknar insikt om betydelsen av sådan bekräftelse.

Har till vittne tagits någon, som enligt vad nu sagts ej är behörig, vare hans vittnesbekräftelse utan verkan.

Om testamentsvittne är särskilt stadgat.

Denna lag skall träda i kraft den 1 januari 1948.

Vittnesbekräftelse å rättshandling, som ingåtts före nämnda dag, må, om den skulle hava varit gällande enligt denna lag, icke anses utan verkan på den grund att den, som bevittnat rättshandlingen, enligt äldre lags bestämmelser om vittnesjäv varit obehörig som vittne.

Beträffande de skäl, som ligga till grund för Kungl. Maj:ts förslag, får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas nedan, hänvisa till propositionen.

I åtskilliga lagar förekomma stadganden, enligt vilka avtal eller andra rättshandlingar på privaträttens område skola äga rum eller bestyrkas med vittnen. Exempel på dylika rättshandlingar äro köp, byte och gåva av fast egendom, medgivande till inteckning i fast egendom, arvskippte, testamente, äktenskapsförord, avtal om underhåll åt barn utom äktenskap samt lös-

öreköp. I rättspraxis ha förevarande stadganden kommit att tillämpas på olika sätt för skilda slag av rättshandlingar. I vissa fall har medverkan av vittnen betraktats som en nödvändig form för rättshandlingens ingående. Vittnena ha ansetts vara vad man brukar beteckna som solennitetsvittnen. I fråga om andra slag av rättshandlingar har däremot vittnenas medverkan tillmätts avgörande betydelse endast om någon av kontrahenterna bestrider att rättshandlingen kommit till stånd och vittnena skola höras därom. När vittnenas uppgift sålunda ansetts begränsad till att de skulle vid behov kunna framträda som bevisvittnen i rättegång, har därav ansetts följa, att om rättshandlingens tillkomst i och för sig är ostridig mellan parterna, den kan godkännas även om lagens föreskrifter angående medverkan av vittnen icke vederbörligen iakttagits. Denna ståndpunkt har i rättspraxis kommit till uttryck särskilt i fråga om fastighetsköp.

Frågan i vad mån bevisvittnen må kunna höras i rättegång har hittills varit att bedöma med stöd av äldre RB:s regler om vittnesjäv. För solennitetsvittnen har i rättstillämpningen uppställts krav på att vittnena skola ha varit ojäviga vid tiden för rättshandlingens ingående. I saknad av uttryckliga bestämmelser om vittnenas kvalifikationer ha även beträffande dessa vittnen äldre RB:s regler om vittnesjäv ansetts kunna i större eller mindre utsträckning tillämpas.

Med anledning av att de processuella vittnesjäven icke bibehållits i nya RB har *processlagberedningen* funnit påkallat att undersöka, om och i vilken utsträckning nya RB:s reglering av vittnesbeviset kunde utöva inverkan på ifrågavarande bestämmelsers innebörd. Som resultat av denna undersökning har framlagts förslag till lag med särskilda bestämmelser angående vittne vid vissa rättshandlingar, vilket ingår i beredningens den 17 mars 1944 avgivna betänkande med förslag till lag om införande av nya RB m. m. (SOU 1944: 9 och 10).

Enligt det av beredningen framlagda förslaget skulle för alla här avsedda rättshandlingar — med undantag för testamente, varom särskilda bestämmelser äro meddelade — uppställas enhetliga krav på vittnenas behörighet. Dessa krav skola enligt förslaget hänföra sig till tiden för rättshandlingens ingående. Vittnena skulle således i samtliga fall vara solennitetsvittnen. De uppställda behörighetsvillkoren ansluta sig i huvudsak till de i 36 kap. 13 § nya RB angivna förutsättningarna för avläggande av ed eller sanningsförsäkran. Uteslutna från att anlitas som vittnen vid rättshandlingar skulle sålunda vara — förutom den mot vilken rättshandlingen skall företagas — den som är under femton år eller som på grund av sinnessjukdom, sinnesslöshet eller annan rubbning av själsverksamheten saknar insikt om betydelsen av vittnesbekräftelsen.

I fråga om motiveringen till processlagberedningens förslag hänvisas till beredningens betänkande.

Det av processlagberedningen framlagda lagförslaget remitterades den 12 januari 1946 till *lagrådet*, som den 26 mars 1946 avgav utlåtande över det samma.

Lagrådet har funnit sig böra avstyrka en lagstiftning av den av processlagberedningen föreslagna innebörden. Därvid ha regeringsrådet *Kellberg* samt justitieråden *Guldberg* och *Ekberg* uttalat, att några lagbestämmelser i ämnet överhuvud ej borde meddelas i detta sammanhang, varemot justitierådet *Santesson* tillstyrkt lagstiftning, om den begränsades till att avse frågan om vittnenas behörighet.

För majoritetens ståndpunkt har varit avgörande, att en lagstiftning, som i föreslagen utsträckning komme att ingripa på det civilrättsliga området, icke borde genomföras utan att ytterligare utredning verkställdes beträffande frågan om vittnenas funktion, d. v. s. deras ställning som bevis- eller solennitetsvittnen. Innan åtgärder vidtoges som kunde medföra en skärpning av gällande formföreskrifter, borde sålunda behovet därav för olika slag av rättshandlingar närmare undersökas; en skärpning av formkravet kunde tänkas medföra, att preklusionsfrister borde införas för talan om ogiltighet. Om åter lagstiftningen begränsades, så att den icke avsåge vittnenas rättsliga funktion utan läte vittnen i de fall, då de enligt nuvarande rättstillämpning utgjorde endast bevisvittnen, fortfarande fylla samma uppgift, kunde enligt majoritetens uppfattning nya regler icke anses erforderliga beträffande sådana vittnen. Deras kvalifikationer reglerades av föreskrifterna i 36 kap. nya RB, och det kunde ej vara motiverat att därutöver uppställa särskilda behörighetsvillkor, som hänförde sig till tiden för rättshandlingens tillkomst. Vad anginge förutsättningarna för en lagstiftning, som avsåge endast behörigheten för solennitetsvittnen, mötte enligt majoritetens mening så stora svårigheter vid angivande av lagens räckvidd, att en sådan lagstiftning knappast läte sig genomföra. Att uttryckliga bestämmelser alljämt komme att saknas rörande behörighetsvillkor för solennitetsvittnen kunde visserligen anses som en brist, och mot de föreskrifter som härutinnan meddelats i beredningens förslag vore i och för sig intet att erinra. Även utan uttryckliga bestämmelser kunde emellertid förväntas, att tillräcklig ledning i detta avseende skulle erhållas med stöd av nya RB.

Justitierådet *Santesson* yttrade bland annat.

»Beredningen synes — — — avse att genom förslaget fastslå, att i alla fall, då enligt lag medverkan av vittnen kräves vid ingående av rättshandling, vittnena skola vara s. k. solennitetsvittnen. Biträde av vittnen skulle således i dessa fall bli ett nödvändigt element i formen för rättshandlingen, och i enlighet härmed skulle frånvaro av vittnen eller brist i vittnenas behörighet medföra rättshandlingens ogiltighet. Emellertid kan denna mening icke med säkerhet utläsas ur lagtexten. Stadgandets innebörd synes närmast vara att föreskriva endast, att en person för att kunna godkännas såsom vittne bör fylla vissa kvalifikationer och att, därest brist i detta hänseende föreligger, vittnesbekaftelsen anses som obefintlig. Däremot framgår icke tydligt, att förslaget avser att taga ställning till frågan, huruvida vittnena skola vara solennitets- eller bevisvittnen. Denna fråga skulle således vid nu angivna tolkning av stadgandet bli att bedöma enligt de för varje typ av rättshandlingar gällande reglerna.

Det kan för övrigt ifrågasättas, huruvida anledning föreligger att nu vidtaga en så långt gående förändring som den av beredningen förordade. På sätt framhållits i motiven har inom rättstillämpningen den viktigaste typen av ifrågavarande rättshandlingar, nämligen överlåtelse av fast egendom, under vissa omständigheter godkänts utan hinder av att kravet på vittnen icke uppfyllts. Även om praxis på detta område avviker från den ursprungliga innebörden av 1 kap. 2 § JB, synes det icke påkallat att nu införa en annan ordning. Av betydelse är härvid bland annat, att det inom lagberedningen pågående arbetet med en revision av jordabalken kan antagas komma att leda till nya bestämmelser om formen för överlåtelse av fast egendom. Den nu förordade ändringen skulle därför, såvitt angår fastighetsöverlåtelser, antagligen komma att gälla endast under en kort tid. Ej heller beträffande andra formfördrande rättshandlingar synes det lämpligt att nu skärpa formkravet. En dylik ändring torde icke böra vidtagas utan en mera ingående undersökning rörande de olika rättsinstitut, som skulle beröras av skärpningen, och utan att behov visats föreligga av en sådan ändring. Att kravet på vittnen icke alltid upprätthålles torde visserligen till en del sammanhånga med de nuvarande vittnesjäven men synes huvudsakligen bero av andra omständigheter, främst obenägenheten att på grund av formfel rubba ett rättsläge, som bestått kanske under en längre tid. En närmare utredning skulle antagligen giva vid handen, att åtminstone i vissa fall formkravet icke bör skärpas utan att samtidigt preklusionsfrister införas, för väckande av talan om rättshandlingens ogiltighet. Den av beredningen förordade utvägen att låta denna fråga lösas genom senare lagstiftning synes betänkelig med hänsyn till därav följande vådor för rättssäkerheten. Märkas bör slutligen, att den föreslagna ändringen beträffande vittnenas uppgift icke direkt sammanhänger med rättgångsreformens genomförande. Den omständigheten, att bestämmelserna om processuella vittnesjäv avskaffas, behöver icke inverka på frågan om vittnenas funktion vid rättshandlingar.

Ehuru sålunda en lagstiftning av den innebörd, som beredningen förordat, icke kan anses påkallad, synes behov föreligga av en viss rättslig reglering på förevarande område. Såsom beredningen anfört torde beträffande vittnen vid rättshandlingar — härvid bortses från testamente, beträffande vilket särskilda föreskrifter gälla — äldre RB:s regler om vittnesjäv i viss omfattning ansetts tillämpliga. Då genom nya RB:s sättande i kraft nämnda regler försvinna, kan tvekan uppstå vilka krav böra ställas på vittnen vid rättshandlingar. Att bestämmelserna rörande testamentsvittnen icke kunna utan vidare tillämpas beträffande andra rättshandlingar synes klart. De särskilda förhållanden, som föranlett, att i fråga om testamente uppställts vissa jämförelsevis stränga formföreskrifter, göra sig icke gällande vid rättshandlingar i övrigt. Därest lagbestämmelser i ämnet icke meddelas, torde visserligen nya RB:s bestämmelser om vittnen kunna erbjuda någon ledning, men osäkerhet kommer dock att råda angående de kvalifikationer, som vittnen vid rättshandlingar skola fylla, och denna osäkerhet kan medföra rättsförlust ej endast för kontrahenterna utan även i åtskilliga fall för

andra rättsägare. En annan fråga, som kan föranleda tvekan, är verkan av vittnesjävens avskaffande såvitt angår rättshandling ingången före nya RB:s ikraftträdande i fall då för närvarande fordras, att rättshandlingen skall företagas med ojäviga vittnen. Enligt vedertagna grunder skall en rättshandlings giltighet prövas med hänsyn till den vid tiden för rättshandlingens ingående gällande lagen, och detta skulle leda till att, därest ett vittne enligt nämnda lag var jävigt, vittnesbekräftelsen skulle anses utan verkan, även om vittnet efter nya RB:s ikraftträdande skulle vara behörigt såsom vittne. En sådan ordning kan icke anses tillfredsställande.

På grund av vad sålunda anförts finner jag önskvärt, att man genom lag undanröjer den osäkerhet, som uppkommer genom vittnesjävens avskaffande. Därvid bör föreskrivas, att därest enligt lag erfordras, att avtal eller annan rättshandling företages eller eljest bekräftas med vittne, som sådant vittne ej må godkännas den, mot vilken rättshandlingen skall företagas, ej heller den, som är under femton år eller som på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten saknar insikt om betydelsen av sådan bekräftelse, ävensom att, om till vittne tagits någon som enligt vad nu sagts ej är behörig som vittne, hans vittnesbekräftelse skall vara utan verkan. Tillika bör erinras att om testamentsvittne är särskilt stadgat. Däremot torde det icke vara erforderligt att upptaga bestämmelse, att därest vittne åberopas till bevis i rättegång, vad i nya RB är stadgat om sådant bevis skall gälla. Att så är förhållandet, torde vara tydligt utan uttrycklig föreskrift. I ett övergångsstadgande bör föreskrivas, att lagen skall äga tillämpning även vid bedömande av vittnesbekräftelse å rättshandling, som ingåtts före lagens ikraftträdande.

Den nu förordade lagen skulle komma att gälla såväl solennitets- som bevisvittnen. Förslaget skulle emellertid icke reglera frågan om vittnenas funktion. Anses jämlikt lag eller praxis rättshandling under vissa förutsättningar kunna godkännas utan vittnen eller med endast ett vittne, sker däri icke någon ändring. Ej heller föregriper förslaget den blivande lagstiftningen om överlåtelse av fast egendom. Det gör nämligen — bortsett från frågan om vittnenas kvalifikationer — ej ändring i nu gällande praxis, och det kan antagas, att nämnda lagstiftning, därest den kommer att innebära, att överlåtelse av fast egendom skall ske med vittnen, måste beträffande behörigheten uppställa åtminstone de krav, som nu föreslås.»

I propositionen anför *föredragande departementschefen, statsrådet Zetterberg*, bland annat följande.

»För egen del finner jag väl, med hänsyn till beskaffenheten av de krav som skulle gälla beträffande vittnenas kvalifikationer, föga antagligt att några större olägenheter skulle vara att förvänta i händelse beredningens förslag upphöjdes till lag. I sådana fall, då vittnena enligt gällande rätt äro att betrakta som bevisvittnen, skulle dock kunna inträffa, att en rättshandling som företagits utan vittnen eller med allenast ett behörigt vittne måste förklaras ogiltig, ehuru den med nuvarande rättstillämpning kunnat

godkännas därför att rättshandlingens tillkomst i och för sig är ostridig. På sätt framhållits såväl av beredningen som inom lagrådet kunde ifrågasättas att för dylika fall införa preklusionsfrister för talan om ogiltighet. Härför torde emellertid krävas en ganska ingående utredning av frågan om vittnenas uppgift vid olika slag av rättshandlingar m. m. Under dessa omständigheter och då, såsom inom lagrådet framhållits, sistnämnda fråga såvitt angår fastighetsöverlåtelse kan väntas komma i ett annat läge i samband med införandet av en ny jordabalk, har även jag funnit det lämpligast, att en lagstiftning som på föreslaget sätt skulle beröra vittnenas rättsliga funktion icke genomföres i detta sammanhang.

I likhet med en ledamot av lagrådet finner jag dock behöfligt, att föreskrifter meddelas om de behörighetskrav som skola ställas på vittnen vid rättshandlingar. Nya RB torde knappast lämna tillräcklig ledning i detta hänseende. Det må sålunda framhållas, att enligt nämnda balk förutsättningar för att vittnesförhör överhuvud må tillåtas icke helt sammanfalla med villkoren för vittnesförhör under ed eller sanningsförsäkran. Icke heller upptager nya RB någon direkt motsvarighet till det av beredningen uppställda villkoret, att som vittne vid rättshandling ej må anlitas den mot vilken rättshandlingen skall företagas. Att uttryckligt besked i dessa frågor meddelas får anses angeläget eftersom det i första hand skall ankomma på de enskilda att själva avgöra vad som är att iakttaga vid rättshandlingars ingående.

Som framhållits av majoriteten inom lagrådet föreligger behov av bestämmelser i ämnet närmast med avseende å solennitetsvittnen. I vad mån vittnen vid rättshandlingar äro att hänföra till solennitets- eller bevisvittnen torde emellertid beträffande vissa slag av rättshandlingar alltjämt vara oklart. Det är fördenskull i nuvarande läge knappast görligt att söka begränsa den avsedda lagstiftningen att gälla enbart solennitetsvittnen. Om behörighetsvillkoren fastställas i överensstämmelse med vad beredningen föreslagit, behöver det emellertid enligt min mening ej möta några betänkligheter att låta dem gälla även för bevisvittnen.

På nu anförda skäl är jag beredd att tillstyrka lagstiftning av den innebörd som förordats av en ledamot i lagrådet. Lagstiftningen bör sålunda avse såväl bevisvittnen som solennitetsvittnen. För samtliga fall torde böra gälla, att som vittne ej får godkännas den som ej uppfyller de behörighetsvillkor som angivits i beredningens förslag. Om till vittne tagits någon som sålunda ej är behörig, skall hans vittnesbekräftelse anses vara utan verkan. Vad det sistnämnda innebär med avseende å rättshandlingens giltighet får bedömas efter allmänna grundsatser. I fråga om solennitetsvittnen kan bristande behörighet leda till att rättshandlingen förklaras ogiltig; om vittnena däremot äro att betrakta som bevisvittnen, lär det alltjämt vara möjligt att under vissa förutsättningar godkänna en rättshandling som ingåtts utan behöriga vittnen. Om testamentsvittnen bör gälla vad därom är stadgat.

I beredningens förslag hade upptagits en erinran, att om vittnet åberopades till bevis i rättegång, skulle gälla vad i nya RB är stadgat om sådant bevis.

Att så är förhållandet torde emellertid vara tydligt utan uttrycklig föreskrift.

Den nya lagstiftningen torde böra träda i kraft den 1 januari 1948. Såsom förutsatts av nyssnämnda ledamot av lagrådet torde en särskild övergångsbestämmelse böra meddelas med avseende å rättshandlingar, som ingåtts före lagens ikraftträdande. Enligt allmänna civilrättsliga grunder skall en rätts-handlings giltighet prövas med hänsyn till den vid tiden för rättshandlingens ingående gällande lagen. Om beträffande rättshandlingar, som ingåtts före lagens ikraftträdande, förutsatts medverkan av solennitetsvittnen, skulle alltså vid bedömande av rättshandlingens giltighet krävas, att vittnena varit behöriga enligt äldre lag. Då det måste anses otillfredsställande att i detta hänseende tillämpa strängare villkor än som gälla enligt den nya lagen, synes skäligt att denna erhåller tillämpning även i nu berörda fall. Bestämmelser av enahanda innebörd hade upptagits även i beredningens förslag. För bevisvittnen torde icke behöva räknas med motsvarande spörsmål. För deras hörande i rättegång komma nya RB:s regler att bli omedelbart tillämpliga.»

Utskottet.

Förevarande lagförslag innehåller föreskrifter om de behörighetskrav som skola ställas på vittnen vid avtal eller andra rättshandlingar på privaträttens område. Förslaget överensstämmer i huvudsak med ett av processlagberedningen upprättat lagförslag, åt vilket beredningen emellertid i sin motivering givit en annan och mera vidsträckt innebörd än som kan anses framgå av lagtexten.

Utskottet har intet att erinra mot den utformning lagförslaget erhållit i propositionen och den tolkning av dess innebörd, som departementschefen givit däråt. Då behov synes föreligga av en rättslig reglering på förevarande område, får utskottet alltså hemställa,

att förevarande proposition, nr 263, måtte av riksdagen bifallas.

Stockholm den 4 juni 1946.

På första lagutskottets vägnar:

K. SCHLYTER.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit
från första kammaren: herrar *Schlyter*, *Bergquist*, *Wagnsson*, *Ahlkvist*, *Löthner*, *Lodenius*, *William Ohlsson* och *Arrhén*;

från andra kammaren: herrar *Gezelius* och *Lindberg*, fru *Gustafson*, herrar *Landgren*, *Gustafsson* i Lekåsa, *Rylander*, *Sundström* i Vikmanshyttan och *Jonsson* i Skutskär.
